

KIERUNKI AKTYWNOŚCI POZAROLNICZEJ MIESZKAŃCÓW WSI W WOJEWÓDZTWIE WARMIŃSKO-MAZURSKIM

Zbigniew Brodziński, Monika Borawska
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Streszczenie. Celem prowadzonych badań było poznanie poziomu zróżnicowania przedsiębiorczości pozarolniczej na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim oraz wskazanie obszarów koncentracji dominujących sektorów gospodarczych. Zaobserwowano intensyfikację powiązań gospodarczych gmin wiejskich znajdujących się w sąsiedztwie miast z tymi miastami oraz wyraźną słabość sektora małych i średnich przedsiębiorstw na obszarach peryferyjnych. Fakt ten wynika ze splotu wielu niekorzystnych zjawisk (niskiej siły nabywczej ludności, małej skali i niskiego stopnia dywersyfikacji działalności gospodarczej itp.).

Słowa kluczowe: przedsiębiorczość pozarolnicza, obszary wiejskie, warmińsko-mazurskie.

WPROWADZENIE

Wieś do niedawna była kojarzona głównie z wytwarzaniem żywności i surowców rolniczych, a funkcję uzupełniającą pełniło rzemiosło wiejskie dostarczające towarów i usług niezbędnych do produkcji rolniczej. Obecnie produkcja rolnicza wyraźnie zmniejsza swój udział na rzecz pozarolniczych funkcji produkcyjnych oraz konsumpcyjnych, takich jak: udostępnianie zasobów przyrody (usługi turystyczno-rekreacyjne) czy nowe miejsca zamieszkania (budownictwo komunalne oraz powstające na coraz większą skalę tzw. drugie domy). Rolnictwo ma więc coraz mniejszy udział w rozwoju gospodarczym wsi [Zegar 2008], zaś na procesy zmian coraz silniej oddziałuje aktywność pozarolnicza, od której zależą m.in. dynamika procesu tworzenia nowych miejsc pracy (szczególnie dla ludności nie znajdującej pełnego zatrudnienia w gospodarstwach rolnych), poprawa warunków życia ludności, poprawa sytuacji dochodowej gmin [Kołodziejczyk 2004]. Co istotne, od siły ekonomicznej lokalnych podmiotów gospodarczych zależy zachowanie zasobów

ludzkich na obszarach wiejskich, a tym samym powstrzymanie procesu ich wyludniania [Kropisz 2006]. Tak więc rozwój aktywności pozarolniczej na wsi wydaje się najlepszym sposobem realizacji głównego celu stawianego samorządom gminnym, jakim jest poprawa warunków życia mieszkańców.

Mimo znacznego tempa zmian społeczno-gospodarczych dokonujących się na obszarach wiejskich, istniejący stan nadal jest uznawany za wysoce niezadowolający. Społeczność wiejska, oczekując szybkiej poprawy obecnej sytuacji, nie dostrzega często faktu, że dynamika rozwoju jest składową wielu elementów, takich jak poziom przedsiębiorczości mieszkańców, zasoby lokalnych kapitałów (w tym szczególnie ludzkiego i społecznego), popyt na dobra i usługi, promocja obszaru, stan wyposażenia w infrastrukturę, umiejętności władz lokalnych do zarządzania strategicznego itd. Przedstawione kryteria są trudne do jednoczesnego spełnienia i dlatego nawet wśród gmin o zbliżonych warunkach lokalizacji widoczne są znaczne różnice rozwojowe. Ww. uwarunkowania sprawiają również, że w wielu gminach wiejskich, szczególnie tych położonych poza głównymi szlakami komunikacyjnymi (na obszarach peryferyjnych), rozwój ma charakter powolny.

Mając na względzie ww. uwarunkowania, w pracy przedstawiono poziom zróżnicowania przedsiębiorczości pozarolniczej na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim oraz wskazano obszary koncentracji aktywności gospodarczej.

MATERIAŁ I METODY

Analizując aktywność pozarolniczą mieszkańców warmińsko-mazurskich wsi, posłużono się klasyfikacją podmiotów gospodarki narodowej¹ wpisanych do rejestru REGON² według: sektorów własności, klas wielkości (liczby pracujących), form prawnych oraz rodzajów działalności, sekcji i działów PKD 2007³. Uwzględniając te podziały, dla każdej

¹ Dane o podmiotach gospodarki narodowej dotyczą podmiotów wpisanych do REGON i obejmują osoby prawne, jednostki organizacyjne nie mające osobowości prawnej oraz osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, zaklasyfikowane do poszczególnych sekcji PKD 2007 według przeważającego rodzaju działalności [Obszary wiejskie 2011, s. 44].

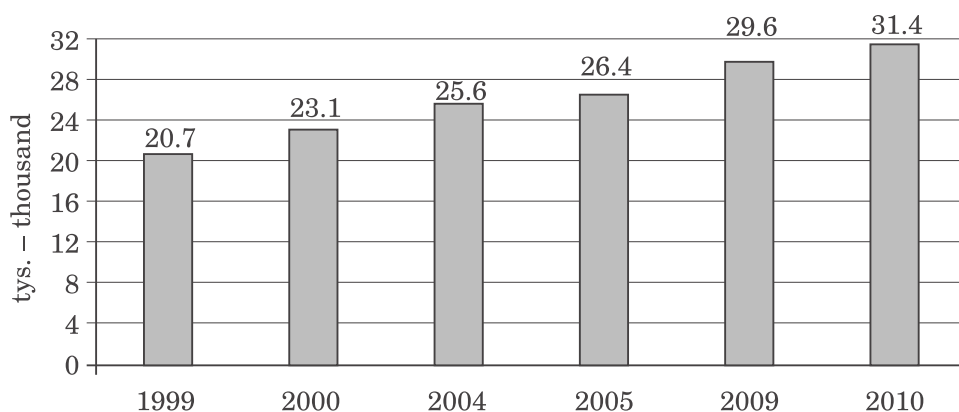
² Krajowy Rejestr Urzędowy Podmiotów Gospodarki Narodowej (REGON) jest rejestrem administracyjnym prowadzonym przez Prezesa GUS. Zasady prowadzenia rejestru określają przepisy ustawy z dn. 29.06.1995 r. o statystyce publicznej (Dz.U. nr 88, poz. 439, z późn. zm.) oraz przepisy Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 27.07.1999 r. (Dz.U. nr 69, poz. 763, z późn. zm.) w sprawie sposobu i metodologii prowadzenia i aktualizacji rejestru podmiotów gospodarki narodowej, w tym wzorów wniosków, ankiet i zaświadczeń oraz szczegółowych warunków i trybu współdziałania służb statystyki publicznej z innymi organami prowadzącymi rejestry i systemy informatyczne administracji publicznej.

³ PKD 2007 została opracowana na podstawie statystycznej klasyfikacji działalności gospodarczej NACE Rev. 2, wprowadzonej Rozporządzeniem (WE) nr 1893/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 20 grudnia 2006 r. w sprawie statystycznej klasyfikacji działalności gospodarczej NACE Rev. 2 i zmieniającym rozporządzenie Rady (EWG) nr 3037/90 oraz niektóre rozporządzenia WE w sprawie określonych dziedzin statystycznych (DZ.Urz. UE L 393/1 z dnia 30.12.2006 r.). Polska Klasyfikacja Działalności (PKD 2007) została wprowadzona Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2007 r. w sprawie Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD) (Dz.U. 251, poz. 1885).

sekcji PKD 2007 w gminach wiejskich i miejscowościach wiejskich gmin miejsko-wiejskich⁴ wyliczono wskaźnik przedsiębiorczości stanowiący liczbę podmiotów według sekcji PKD 2007 na 10 tys. ludności wiejskiej.

WYNIKI BADAŃ

Na obszarach wiejskich woj. warmińsko-mazurskiego na dzień 31 grudnia 2010 r. w rejestrze REGON było zarejestrowanych 31,4 tys. podmiotów gospodarki narodowej, co stanowiło 26,4% ogółu podmiotów zarejestrowanych w województwie. W porównaniu do 1999 r. liczba omawianych jednostek wzrosła o 51,8% (średnio w kraju o 48,1%), co świadczy o znaczącym wzroście roli obszarów wiejskich jako miejsc lokowania przedsięwzięć pozarolniczych (rys. 1).

Rys. 1. Podmioty gospodarki narodowej prowadzące działalność gospodarczą (bez osób prowadzących gospodarstwa indywidualne w rolnictwie) na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim (stan na dzień 31.12.2010)

Fig. 1. Entitles of the national economy conducting economic activity (excluding persons tending private farms in agriculture) in rural areas in the Warmia and Mazury Voivodeship (as of 31.12.2010)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Source: Own studies on the basis of GUS data

Można zauważyć, że najwięcej podmiotów gospodarki narodowej funkcjonowało w gminach położonych w pobliżu większych miast regionu oraz pełniących funkcje turystyczno-wypoczynkowe, co potwierdzają również inne źródła [Analiza sytuacji 2011]. Podmioty te pełnią bowiem funkcje pomocnicze i usługowe dla większych zakładów zlokalizowanych na terenach zurbanizowanych, a także obsługują mieszkańców miast. Zaletą lokalizacji jednostek gospodarczych w sąsiedztwie miast są korzyści związane z dostępem do posiadającej odpowiednie kwalifikacje siły roboczej, infrastruktury technicznej i społecznej, a także źródeł informacji, technologii i rynków zbytu. Najmniej podmiotów

⁴ Dostępne informacje nie obejmują gospodarstw indywidualnych w rolnictwie.

gospodarczych znajdowało się w gminach położonych w północnej części regionu, co potwierdzają wcześniejsze badania prowadzone na terenie woj. warmińsko-mazurskiego [m.in. Gwiaździńska-Goraj 2008].

Spośród ogółu podmiotów gospodarczych funkcjonujących na terenach wiejskich Warmii i Mazur w 2010 r. ok. 96% należało do sektora prywatnego. W sektorze publicznym, do którego zalicza się m.in. jednostki funkcjonujące w obrębie administracji publicznej, edukacji oraz ochrony zdrowia, działało 3,7% ogółu podmiotów⁵ i był to wynik znacznie wyższy od średniej dla kraju (3,1%). Biorąc pod uwagę dynamikę rozwoju obu sektorów, warto zaznaczyć, że w porównaniu do 1999 r. odnotowano wzrost udziału podmiotów w sektorze prywatnym kosztem zmniejszenia się udziału podmiotów w sektorze publicznym, co jest generalnie zjawiskiem oczekiwanym i korzystnym dla gospodarki.

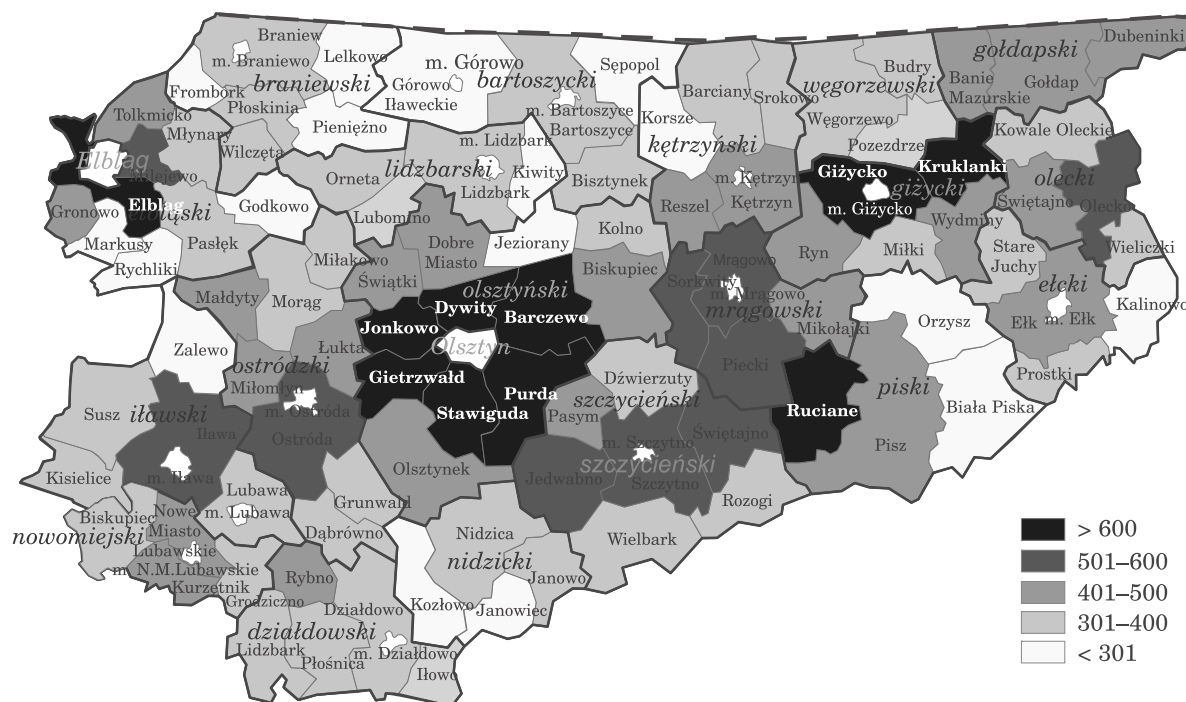
W 2010 r. w strukturze podmiotów gospodarczych funkcjonujących na terenach wiejskich Warmii i Mazur osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą stanowiły 78,8% (średnio w kraju odsetek ten wynosił 81,8%), stowarzyszenia i organizacje społeczne⁶ – 4,5% (w kraju 3,4%), spółki handlowe – 4,2% (w Polsce 4,0%), spółdzielnie – 0,8% (wobec 0,5% w kraju) oraz fundacje – 0,2% (średnio w kraju 0,1%). W porównaniu do 1999 r. odnotowano ponadprzeciętny wzrost udziału stowarzyszeń i organizacji społecznych, spółek handlowych oraz fundacji. Mniejszy odsetek niż w 1999 r. wśród ogółu podmiotów gospodarczych stanowiły natomiast osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą i spółdzielnie. W województwie na 10 tys. ludności przypadało 431 osób fizycznych prowadzących działalność (średnio w kraju 546), 23 spółki handlowe (w kraju 27), 4 spółdzielnie i 1 fundacja (tyle samo co w kraju), 25 stowarzyszeń i organizacji społecznych (w Polsce 23). Największe nasycenie podmiotów osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 10 tys. ludności w 2010 r. odnotowano w gminach położonych w pobliżu Olsztyna (rys. 2).

Fundacje oraz stowarzyszenia i organizacje społeczne to jeden z mierników aktywności społecznej ludności regionu. Obszary wiejskie Warmii i Mazur cechuje względnie niski poziom nasycenia tego rodzaju jednostkami. W 2010 r. fundacje funkcjonowały na obszarach wiejskich 34 gmin województwa. Z kolei wskaźnik nasycenia spółkami handlowymi na 10 tys. mieszkańców odzwierciedla poziom stabilności gospodarczej j.s.t.⁷ Do obszarów wiejskich o najwyższej jego wartości w 2010 r. należały powiaty: olsztyński (39), elbląski (34) i giżycki (32). Najmniej spółek handlowych na 10 tys. osób było w powiatach: piskim (9), działdowskim (11), gołdapskim (12) i elckim (14).

⁵ Zgodnie z metodologią REGON, podmioty gospodarki narodowej grupowane są m.in. z punktu widzenia prawa własności. Wyróżnia się sektor publiczny (mienie zaliczanych do niego podmiotów w całości lub w przeważającej części należy do Skarbu Państwa, państwowych osób prawnych lub jednostek samorządu terytorialnego) oraz sektor prywatny (mienie zaliczanych do niego podmiotów w całości lub w przeważającej części należy do prywatnych właścicieli – osób fizycznych lub prawnych, krajowych lub zagranicznych) [Zmiany strukturalne 2011, s. 20].

⁶ Organizacja społeczna to podmiot działający w oparciu o ustawy lub umowy międzynarodowe, z mocy których powstał, nie ujęty w grupach “stowarzyszenia” lub “partie polityczne”. Organizacjami społecznymi ujmowanymi w tej grupie są np. PCK czy PZŁ [Zmiany strukturalne 2011, s. 12].

⁷ Spółki handlowe należą do podmiotów gospodarki narodowej, które posiadają formę organizacyjno-prawną najbardziej dostosowaną do prowadzenia działalności na większą skalę.

Rys. 2. Zróżnicowanie przestrzenne wskaźnika przedsiębiorczości stanowiącego liczbę podmiotów osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 10 tys. ludności

Fig. 2. Spatial diversification of the entrepreneurship factor presenting the number of natural persons conducting economic activity per 10 thousand inhabitants

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Source: Own studies on the basis of GUS data

Ważnym elementem oceny skali prowadzonej działalności gospodarczej jest struktura liczby przedsiębiorstw według liczby pracujących osób⁸. Działalność ta stanowi bufor wobec negatywnych zjawisk społeczno-gospodarczych, takich jak długotrwałe bezrobocie, niski poziom dochodów gospodarstw domowych, uzależnienie od pomocy społecznej, utrwalające się postawy roszczeniowe wobec państwa itp. [Rakowska i Wojewódzka-Wiewiórska 2010].

W porównaniu do 1999 r. we wszystkich grupach klas wielkości zanotowano wzrost liczby podmiotów, tj. wśród firm mikro o 6,4% (w kraju o 6,9%), małych o 1,3% (w Polsce o 1,8%), średnich o 4,1% (w kraju o 0,1%) i dużych o 5,6% (w Polsce o 0,4%). Przedstawiona struktura podmiotów według klas wielkości była charakterystyczna dla terenów wiejskich wszystkich analizowanych powiatów i gmin.

Ważnym wskaźnikiem rozwoju gospodarczego regionu jest struktura podmiotów gospodarki narodowej według rodzaju działalności, gdyż określa to zapotrzebowanie na pracowników o określonych kwalifikacjach, a także stopień dywersyfikacji gospodarki. Gospodarka o zróżnicowanej i zharmonizowanej strukturze jest bowiem bardziej odporna na wahania koniunkturalne i ma większą zdolność adaptacyjną [Kołodziejczyk 2004].

⁸ Na potrzeby niniejszego opracowania zastosowano podział według następujących grup: do 9 pracujących (firmy mikro), 10–49 (firmy małe), 50–249 (firmy średnie) i powyżej 250 pracujących osób (firmy duże).

Z uwagi na brak porównywalności danych między PKD 2004 i PKD 2007⁹ w pracy przedstawiono informacje według PKD 2007 obejmujące dane z 2010 r. W analizowanym roku na terenach wiejskich woj. warmińsko-mazurskiego najwięcej jednostek prowadziło działalność w sektorze usługowym – 19,5 tys., co stanowiło 62% wszystkich zarejestrowanych podmiotów (średnio na obszarach wiejskich w kraju było to 65,1%). Rosnące znaczenie usług, w tym głównie rynkowych, jest cechą charakterystyczną obszarów wiejskich, bowiem sektor ten jest uznawany za główną sferę współczesnej gospodarki. Co czwarty podmiot zarejestrowany w REGON (podobnie jak w kraju) zajmował się działalnością przemysłową i budowlaną. Duży odsetek podmiotów prowadzących działalność produkcyjną jest korzystny, bowiem te firmy zatrudniają średnio znacznie więcej osób niż podmioty należące do innych sektorów. Praktyka gospodarcza wskazuje, że jedno miejsce w sferze produkcji uruchamia kolejne miejsca pracy w handlu i usługach.

Ponieważ działalność rolniczą na objętych badaniami obszarach wiejskich woj. warmińsko-mazurskiego prowadziło 12,1% ogółu podmiotów prowadzących działalność gospodarczą, czyli dwukrotnie więcej niż przeciętnie w kraju, szans na rozwój tego sektora należy upatrywać w branży przetwórstwa rolno-spożywczego, a także w podmiotach zajmujących się przetwórstwem kopalin naturalnych. Pod względem odsetka podmiotów zajmujących się działalnością usługową¹⁰ (w ogólnej liczbie podmiotów) obszary wiejskie województwa zajmowały 13 miejsce w kraju, przemysłową i budowlaną – 10, a rolniczą pierwsze.

Dane statystyczne prezentujące dynamikę powstawania i zamykania już istniejących firm często są uznawane, oprócz dynamiki wzrostu PKB, za główne źródło informacji o kondycji gospodarki. Wskaźnik ten uwzględnia nie tylko twarde czynniki wzrostu gospodarczego, ale także te niemierzalne, związane z nastrojami inwestorów i ich przewidywaniami co do możliwości prowadzenia przedsiębiorstwa. Wskaźnik dynamiki liczby nowych podmiotów zarejestrowanych w kolejnych latach uznaje się za „barometr” stanu koniunktury gospodarczej. Szybki wzrost liczby zarejestrowanych nowych podmiotów

⁹ Polska Klasyfikacja Działalności (PKD) 2007 została opracowana na podstawie Statystycznej Klasyfikacji Działalności Gospodarczych we Wspólnocie Europejskiej (*Statistical Classification of Economic Activities in the European Community – NACE Rev. 2*). PKD 2007, wprowadzona w Polsce z dniem 1.01.2008 r. Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 24.12.2007 r. (Dz.U. nr 251, poz. 1885), w stosunku do dotychczas stosowanej klasyfikacji PKD 2004 wprowadziła zmiany zakresowe, polegające na uwzględnieniu nowych grupowań rodzajów działalności (ujęcie nowych, podział lub agregacja dotychczasowych), a także przesunięciu rodzajów działalności pomiędzy poszczególnymi poziomami klasyfikacyjnymi. W efekcie w PKD 2007 wyróżnia się m.in. 21 sekcji i 88 działów (w PKD 2004: 17 sekcji i 62 działów). Zmiany te powodują również w niektórych przypadkach brak porównywalności danych przy niezmiennych nazwach poziomów klasyfikacyjnych [Obszary wiejskie 2011, s. 24].

¹⁰ W skład działalności usługowej wchodzi sekcje: G (Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle), H (Transport i gospodarka magazynowa), I (Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi), J (Informacja i komunikacja), K (Działalność finansowa i ubezpieczeniowa), L (Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości), M (Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna), N (Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca), O (Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne), P (Edukacja), Q (Opieka zdrowotna i pomoc społeczna), R (Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją), S (Pozostała działalność usługowa), T (Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby).

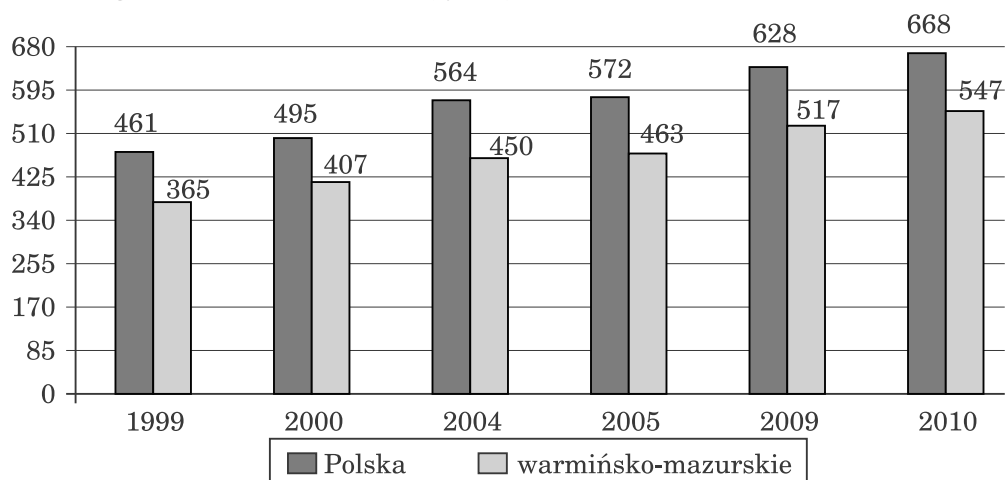
świadczy o poprawie koniunktury gospodarczej, a spadek liczby nowo utworzonych jednostek o pogorszeniu ogólnego klimatu dla rozwoju przedsiębiorczości [Raport 2008]. Dane statystyczne potwierdzają te zależności. Na terenach wiejskich Warmii i Mazur w 2009 i 2010 r. zarejestrowano łącznie 7,7 tys. nowych podmiotów. Na 10 tys. ludności w 2010 r. przypadają 72 zarejestrowane nowe jednostki (średnio w kraju – 78 jednostek). Pod tym względem tereny wiejskie Warmii i Mazur uplasowały się na 10 miejscu w kraju. Najwięcej podmiotów na 10 tys. ludności w 2010 r. zarejestrowano w REGON na terenach wiejskich powiatów: olsztyńskiego (99), mrągowskiego (87), węgorzewskiego (84) i nowomiejskiego (81), głównie w gminach sąsiadujących z Olsztynem, zaś najmniej w powiatach: braniewskim (43), lidzbarskim (52) i bartoszyckim (54). Struktura podmiotów nowo zarejestrowanych według rodzajów działalności w 2010 r. rozkładała się następująco: podmioty prowadzące działalność rolniczą stanowiły 5,7% (w Polsce – 2,6%), przemysłową i budowlaną – 32,7% (w Polsce 31,9%), usługową – 61,6% (średnio na obszarach wiejskich w kraju 65,4%).

W 2010 r. w woj. warmińsko-mazurskim wyrejestrowano z REGON 2,7 tys. firm prowadzących działalność na obszarach wiejskich. Jednostki te stanowiły 28,4% ogółu podmiotów wyrejestrowanych w województwie. Na 10 tys. ludności wiejskiej przypadało średnio 47 jednostek wyrejestrowanych (średnio w kraju – 42 jednostki). Struktura tych podmiotów według rodzajów prowadzonej działalności na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego rozkładała się podobnie jak jednostek nowo zarejestrowanych, tj. największy odsetek stanowiły podmioty prowadzące działalność usługową – 59,8% (średnio w kraju 63,7% wyrejestrowanych podmiotów), na kolejnym miejscu znalazły się podmioty zajmujące się działalnością przemysłową i budowlaną – 34,8% (w kraju 33,4%), najmniejszy udział miały natomiast podmioty prowadzące działalność rolniczą – 5,5% (w kraju 2,8%).

Porównując liczbę jednostek zarejestrowanych do wyrejestrowanych w 2009 i 2010 r., należy zauważyć, że w analizowanym okresie na obszarach wiejskich w regionie znacznie więcej jednostek zarejestrowało się do REGON niż wypisało. Warto jednak podkreślić, że w poszczególnych latach z REGON wykreślane są często również te podmioty, które swoją działalność zakończyły dużo wcześniej. Ponadto ze względu na liczne bariery w prowadzeniu działalności gospodarczej, zwłaszcza na obszarach wiejskich o charakterze peryferyjnym, występuje tam na dużą skalę zjawisko sezonowości prowadzenia firm, polegające na wyrejestrowywaniu działalności pod koniec sezonu i ponownej rejestracji w następnym roku na początku sezonu. Pociąga to za sobą z jednej strony zawyżanie danych statystycznych dotyczących liczby firm kończących swoją działalność, a z drugiej – zawyżanie liczby nowo powstałych jednostek.

Średnio na 10 tys. mieszkańców na obszarach wiejskich w regionie w 2010 r. przypadało 547 podmiotów, natomiast w kraju było to 668 podmiotów. Pod względem wartości omawianego wskaźnika woj. warmińsko-mazurskie uplasowało się na 13 miejscu, przed woj. podlaskim (487), lubelskim (500) i podkarpackim (515). Można więc stwierdzić, że tereny wiejskie Warmii i Mazur są obszarami względnie słabo rozwiniętymi pod względem przedsiębiorczości. Mimo znacznie wyższej niż w kraju dynamiki przyrostu liczby podmiotów gospodarczych na obszarach wiejskich, od 1999 r. sukcesywnie wzrastają dysproporcje dotyczące liczby podmiotów prowadzących działalność gospodarczą na 10 tys. ludności na niekorzyść analizowanego regionu. Omawiany wskaźnik w 1999 r.

różnił się o 96 podmiotów, w latach 2004 i 2005 odpowiednio o 114 i 109, by w latach 2009 i 2010 osiągnąć wartość 111 i 121 (rys. 3).

Rys. 3. Podmioty gospodarki narodowej prowadzące działalność gospodarczą (bez osób prowadzących gospodarstwa indywidualne w rolnictwie) na 10 tys. ludności na obszarach wiejskich (stan na dzień 31.12.2010)

Fig. 3. Entitles of the national economy conducting economic activity (excluding persons tending private farms in agriculture) per 10 thousand inhabitants in rural areas (as of 31.12.2010)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Source: Own studies on the basis of GUS data

Na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim w 2010 r. dominowały podmioty gospodarcze prowadzące działalność handlową (handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych – sekcja G) i było to średnio 125,9 podmiotów na 10 tys. mieszkańców. Na drugim miejscu pod względem aktywności znajdowała się branża budowlana (F – budownictwo) – 82,1, na trzecim rolnicza (A – rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo) – 66,1, na kolejnych: przemysł (C – przetwórstwo przemysłowe) – 54,8, pozostała działalność usługowa (S) – 34,7 i transportowa (H – transport i gospodarka magazynowa) – 30,9.

Dla potrzeb niniejszej analizy wyodrębniono sześć typów obszarów wiejskich w województwie (gmin wiejskich i terenów wiejskich gmin miejsko-wiejskich), według charakteru lokalnej gospodarki:

- 1. AF, AG** – typ gminy, w której przeważającym rodzajem działalności mieszkańców jest rolnictwo (sekcja A), a na drugim miejscu pod względem liczby podmiotów w sekcji na 10 tys. mieszkańców działalność budowlana (F) lub handlowa (G);
- 2. FG** – typ obszaru (gminy), gdzie przeważa działalność budowlana (F), zaś kolejną jest działalność handlowa (G);
- 3. GA** – typ obszaru, gdzie przeważa działalność handlowa (G), a na drugim miejscu występuje działalność rolnicza (A);
- 4. GC** – typ gminy o przeważającej działalności handlowej (G), a następnej pod względem wartości wskaźnika przedsiębiorczości – przemysłowej (C);
- 5. GF** – typ obszaru, gdzie przeważa działalność handlowa (G), a na drugim miejscu występuje działalność budowlana (F);

6. **GH, IG** – typ obszaru o dominującej działalności handlowej (G), zaś w dalszej kolejności działalności transportowej (H) lub turystycznej (I – działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi) i w następnej kolejności działalności handlowej (G).

Można zauważyć (rys. 4), że w centralnej części regionu najczęściej podejmowaną aktywnością podmiotów gospodarczych jest działalność handlowa i budowlana (**GF**) (w 2010 r. do tej grupy należało 47 gmin wiejskich i obszarów wiejskich gmin miejsko-wiejskich). W północno-wschodniej części regionu oraz w części gmin powiatu piskiego przeważa działalność rolnicza z budownictwem (**AF** – w gminie Gołdap) lub z handlem (**AG**) w gminach: Budry, Biała Piska, Orzysz. Działalność typu **AG** występowała także w gminach Płoskinia, Dubeninki, Janowiec Kościelny i Kolno. Dominującą pozycję w północno-wschodniej części Warmii i Mazur uzyskały podmioty prowadzące działalność handlową i rolniczą (**GA**). Przewagą działalności typu **GA** charakteryzowało się 30 gmin.

Rys. 4. Typ gminy* według rodzaju przeważających działalności (wskaźnik przedsiębiorczości – podmioty w danej sekcji na 10 tys. mieszkańców) wg PKD 2007 w województwie w 2010 r.

Fig. 4. Types of communes* according to the type of main activity (entrepreneurship factor – entities in particular section per 10 thousand inhabitants) by the Polish Business Classification (PKD) 2007 in the voivodeship in 2010

* dla większej przejrzystości prezentowanych informacji, pominięto wydzielanie z gmin miejsko-wiejskich terenów miast i wsi, aczkolwiek dane przedstawione na mapie dotyczą wyłącznie gmin wiejskich i terenów wiejskich gmin miejsko-wiejskich.

* for better clarity of presented information, urban and village areas were not excluded from urban and rural communes, even though the presented data in the map concerns exclusively rural communes and areas of urban and rural communes.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Source: Own studies on the basis of GUS data

Największą dywersyfikację działalności zaobserwowano w południowej części regionu. Działalność budowlana i handlowa (**FG**) dominuje w gminach: Płońnica, Rybno, Kisielice, Korsze, Kozłowo, Nidzica, Jedwabno i Pasym. Obszary typu **GC** (o dominacji handlu i przemysłu) to gminy: Elbląg, Gronowo Elbląskie, Markusy, Susz i Małdyty. W 2010 r. była tylko jedna gmina o typie **GH** (handel i transport) – Milejewo. W województwie kojarzonym z turystyką tylko na obszarach wiejskich jednej gminy, a mianowicie Ruciane-Nida, w 2010 r. podstawową aktywnością mieszkańców była działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi (**IG**). Względnie dużą liczbę podmiotów zajmujących się turystyką (w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców) odnotowano także na terenie wiejskim gmin Mikołajki oraz Miłki. Należy jednak pamiętać, że dostępne dane nie obejmują gospodarstw indywidualnych, które mogą posiadać pokoje gościnne czy prowadzić inne formy agroturystyki nie rejestrowane w systemie REGON.

PODSUMOWANIE

Podsumowując należy zauważyć, że pomimo wysiłków ze strony gmin w zakresie stymulowania rozwoju gospodarczego, polegających głównie na stosowaniu ulg i zwolnień, a także przygotowywaniu terenów pod inwestycje, dynamika rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich woj. warmińsko-mazurskiego jest niezadowolająca. Wpływ na to ma głównie kształtowany przez lata rolniczy charakter województwa. Warto jednak podkreślić, że podmioty stopniowo dostosowują swój profil i rozmiar działalności do potrzeb zmieniającego się rynku.

Żywotność i możliwości rozwoju podmiotów sektora małych i średnich przedsiębiorstw są w znacznym stopniu uzależnione od lokalizacji. Podmioty prowadzące działalność na terenach podmiejskich mają relatywnie korzystniejsze warunki rozwoju, silnie dywersyfikujące strukturę lokalnej gospodarki. Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich o charakterze peryferyjnym tworzą natomiast przeważnie podmioty o lokalnym zasięgu, względnie niewielkiej skali produkcji lub usług i mało zróżnicowanej aktywności gospodarczej, nastawione raczej na przetrwanie w trudnych warunkach niż na inwestycje i rozwój. To wskazuje, że w chwili obecnej nie mają one jeszcze odpowiedniego potencjału, aby pełnić wyznaczoną im rolę siły napędowej lokalnej gospodarki. Wydaje się, że w kolejnych latach największą dynamiką wzrostu będą charakteryzować się nadal obszary wiejskie w strefach oddziaływania dużych miast. Problemem pozostają więc tereny wiejskie gmin położonych na obszarach peryferyjnych. Niezbędna jest zatem nowa koncepcja ożywienia gospodarczego małych miast, system zachęt w postaci zwolnień podatkowych dla tych, którzy chcą inwestować na obszarach wiejskich, jak również długotrwałe programy rozwojowe kreujące drobną przedsiębiorczość wiejską.

Jak wcześniej wspomniano, cechą charakterystyczną współczesnej gospodarki jest dominująca rola sektora usług, co jest widoczne także na terenach wiejskich gmin woj. warmińsko-mazurskiego, za wyjątkiem gmin: Budry, Kisielice, Pasym, Rybno i Sępopol. W 2010 r. więcej niż co drugi podmiot prowadzący działalność usługową na terenach wiejskich Warmii i Mazur należał do trzech sekcji: G (handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle), S (pozostała działalność usługowa)

oraz H (transport i gospodarka magazynowa). Przestrzenne nasycenie podmiotami gospodarczymi jest dość zróżnicowane. Największe zagęszczenie podmiotów gospodarczych na 10 tys. ludności wiejskiej w 2010 r. występowało w powiecie olsztyńskim oraz w położonych na jego terenie gminach: Stawiguda, Dywity, Jonkowo, Gietrzwałd i Purda. Ponadto duże zagęszczenie podmiotów gospodarczych odnotowano w powiatach mrągowskim i giżyckim oraz na terenie gminy wiejskiej Elbląg. Najniższe wartości omawiany wskaźnik osiągnął w strefie przygranicznej – w powiatach bartoszyckim i braniewskim.

We wszystkich powiatach oraz w większości gmin (poza gminami: Gronowo Elbląskie, Janowiec Kościelny, Ruciane-Nida i Rychliki) w 2010 r. zanotowano wzrost liczby podmiotów przypadających na 10 tys. ludności w porównaniu do 1999 r. Największe zmiany w tym zakresie miały miejsce na terenach wiejskich powiatów: olsztyńskiego, oleckiego, mrągowskiego i ostródzkiego oraz w gminach: Olecko, Stawiguda, Dywity, Barczewo, Kętrzyn i Gietrzwałd.

Jest zauważalna wyraźna słabość sektora małych i średnich przedsiębiorstw na wiejskich obszarach peryferyjnych, gdzie lokalne podmioty ze względu na niewielką skalę i zróżnicowanie prowadzonej aktywności nie są w stanie pełnić funkcji instrumentu aktywizacji zawodowej oraz ożywienia gospodarczego. Wynika to ze splotu wielu niekorzystnych zjawisk, np. niskiej siły nabywczej ludności, małej skali działalności, braku możliwości sprzedaży swoich produktów i usług na rynkach ponadlokalnych. Jak zaobserwowano, o możliwościach rozwoju aktywności gospodarczej na obszarach wiejskich decydują głównie takie czynniki, jak położenie w sąsiedztwie głównych szlaków komunikacyjnych, bliskość dużych ośrodków miejskich czy specyficzne zasoby, jakimi dysponuje gmina¹¹.

PIŚMIENNICTWO

- Analiza sytuacji na rynku pracy w Województwie Warmińsko-Mazurskim w 2010 roku. Monitoring realizacji Regionalnego Planu Działań na rzecz Zatrudnienia za 2010 rok. 2011. Zarząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn.
- Duczowska-Małysz K. 2007. Obszary wiejskie – przestrzeń problemów czy przestrzeń cywilizacyjnej szansy Europy – z uwzględnieniem zmian modelu rolnictwa europejskiego i wzrostu rangi wsi w Europie. Materiały konferencyjne. VI Europejski Kongres Odnowy Wsi, Kamień Pomorski 23–26 maja 2007. Wyd. Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego. Opole.
- Gwiaździńska-Goraj M., 2008. Sytuacja i kierunki zmian społeczno-ekonomicznych na obszarach wiejskich w warunkach dynamizacji zmian strukturalnych. [W:] Ekspertyza dotycząca województwa warmińsko-mazurskiego w kontekście strategii rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020. MRR, Warszawa.
- Kłodziński M., 2006. Aktywizacja społeczno-gospodarcza gmin wiejskich i małych miast. Wyd. IRWiR PAN, Warszawa.
- Kołodziejczyk D., 2004. Kierunki rozwoju pozarolniczej działalności gospodarczej na obszarach wiejskich. [W:] Polska przestrzeń wiejska: procesy i perspektywy. Red. J. Bański. Studia Obszarów Wiejskich VI, Wyd. PTG PAN, Warszawa.

¹¹ Te względy często przesądzają o kierunkach podejmowanej przez mieszkańców aktywności [Duczowska-Małysz 2007, s. 2].

- Kroposz I., 2006. Szanse i ograniczenia rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich Dolnego Śląska. Zesz. Naukowe AR we Wrocławiu, Rolnictwo LXXXVII, nr 540.
- Obszary wiejskie w Polsce. 2011. Wyd. GUS, US w Olsztynie, Warszawa – Olsztyn.
- Rakowska J. Wojewódzka-Wiewiórska A., 2010. Zróżnicowanie przestrzenne obszarów wiejskich w Polsce – stan i perspektywy rozwoju w kontekście powiązań funkcjonalnych. [W:] Ekspertyza wykonana na zamówienie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, Warszawa.
- Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2006–2007. 2008. Opracowanie przygotowane przez PARP, Warszawa.
- Zegar J., 2008. Refleksje nad ewolucją wsi. *Wieś i Rolnictwo* 3, 37–48.
- Zmiany strukturalne grup podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON, 2010. 2011. Wyd. GUS, Warszawa.

DIRECTIONS OF NON-AGRICULTURAL MOBILITY OF RURAL INHABITANTS IN THE WARMIA AND MAZURY VOIVODESHIP

Abstract. The objective of the survey was to recognize the level of differentiation of non-agricultural entrepreneurship in rural areas in the Warmia and Mazury Voivodeship and to point out the areas of economic sector concentration. Intensification of economic connections of rural communes situated close to cities and a visible weakness of the SME sector in suburban areas were found in the study. This may be due to many factors such as: low purchasing force of the population, a small scale and level of differentiation of economic activity.

Key words: non-agricultural entrepreneurship, rural areas, Warmia and Mazury Voivodeship.

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 17.09.2012